

STAARTBIJTEN VOORKOMEN ZONDER COUPEREN

Landbouw
en Visserij

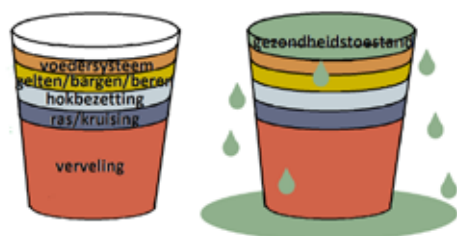

Het couperen van de staarten van biggen is toegestaan in de Europese Unie volgens de Europese Richtlijn 2008/120/EG, maar mag niet systematisch gebeuren. Een varkenshouder moet eerst alle andere verhelpende maatregelen nemen vooraleer hij eventueel besluit de staarten te couperen. Staartbijten is een ‘multi-factorieel probleem’, dat wil zeggen dat er meestal meerdere oorzaken zijn. Verbetering op één vlak zal dus niet noodzakelijk staartbijten stoppen. Bovendien heeft staartbijten een belangrijke invloed op het financieel resultaat van een bedrijf. Nederlands onderzoek toonde aan dat de financiële schade van een big met een aangebeten staart 7,63 € bedraagt. In deze brochure worden de mogelijke bekende maatregelen toegelicht.

OORZAKEN/RISICOFACTOREN

Varkenshouders en deskundigen onderscheiden dezelfde risicofactoren voor staartbijten. Alleen de volgorde van belang wordt door beide groepen anders gezien. De varkenshouders blijken het stalklimaat met voorsprong de belangrijkste risicofactor voor staartbijten te vinden. Deskundigen schatten het risico hiervan eerder laag in: uit studies blijkt verving het grootste risico te zijn.

Het ontstaan van staartbijten kan worden vergeleken met een vullende emmer¹: hoe meer risicofactoren aanwezig zijn, hoe groter de kans dat de emmer overloopt. Het kan ook zijn dat er verschillende factoren aanwezig zijn, zonder dat staartbijten voorkomt (de emmer overloopt). Maar één extra factor kan de situatie al doen veranderen.

¹ Bron: Zonderland en Bracke, 2010

Zijn er problemen, dan kan het volstaan om bijvoorbeeld het stalklimaat en de gezondheidstoestand te verbeteren, maar aangezien de emmer nagenoeg vol blijft kan elk bijkomend probleem staartbijten weer veroorzaken. Het tegengaan van verveling is veruit de meest interessante maatregel, aangezien hiermee het niveau in de emmer veel dieper kan zakken. Ervaringen in de biologische varkenshouderij onderschrijven dit.

VERVELING

Varkens zijn van nature verkenners. Als ze te weinig stimulansen uit hun omgeving krijgen, richten ze hun aandacht op hun soortgenoten. Dit kan zich uiten in oor- en staartbijten.

Hokverrijkingsmateriaal heeft als doel verveling tegen te gaan. Het is daarenboven wettelijk verplicht om alle varkens verrijkingsmateriaal te verschaffen. De keuze aan verrijkingsmaterialen is heel divers, maar niet alle materiaal is even effectief.

Het ideale verrijkingsmateriaal is nieuw, vervormbaar, afbreekbaar en eetbaar.

De wetgeving noemt een aantal materialen die als verrijkingsmateriaal gebruikt kunnen worden zoals stro, hooi, hout, zaagsel, compost van champignons, turf of een mengsel daarvan.

Stro (vooral lang stro) en andere vergelijkbare substraten (wroetmateriaal) voldoen heel goed als afleidingsmateriaal, maar deze zijn in grotere hoeveelheden soms moeilijk te verenigen met roostervloeren. Kleine hoeveelheden kunnen evenwel al een gunstig effect hebben en kunnen gebruikt worden in roosterstallen. Dan moet de frequentie waarin het aangeboden wordt wel hoog genoeg zijn (bijvoorbeeld tweemaal daags tijdens het voeren).

Naast de materialen die opgesomd worden in de wetgeving kan men ook gebruik maken van opgehangen materiaal zoals touwen of een houtblok aan een ketting. Ook natuurlijk materiaal zoals boomtakken is uitermate geschikt. Borstels en schuurpallen zorgen naast afleiding ook voor afkoeling, hygiëne en parasietenbestrijding. En er is ook commercieel speelgoed verkrijgbaar.

Zorg er steeds voor dat het materiaal zelf geen conflicten tussen de dieren uitlokt. Voorzie het daarom op meerdere plaatsen in het hok en zorg ervoor dat het materiaal steeds voor alle dieren beschikbaar is. Ruwvoeder als wroetmateriaal kan tevens dienen als vezel- en bulkrijk voermiddel, wat bij zeugen en gelten naast het energierijke voeder verplicht moet voorzien worden. Tenzij het regelmatig wordt afgewisseld, verliest speelmateriaal (ketting met rubber voorwerp aangehecht, ballen ...) sneller de aandacht van de dieren en heeft het een veel kleiner effect op het voorkomen van staartbijten.

Enkel een ketting als verrijkmateriaal wordt als onvoldoende beschouwd. Een ketting is wel vervormbaar, maar niet afbreekbaar en de varkens raken er snel aan gewoon. Het gebruik van autobanden is verboden wegens het risico op verwondingen en het gevaar voor de voedselveiligheid.

RAS OF KRUISING

Er kan een bepaalde genetische aanleg voor staartbijten aanwezig zijn, vooral bij varkens die sterk geselecteerd zijn op mager vlees. Genetische selectie kan mogelijk het probleem helpen oplossen. Daarvoor is het vooral belangrijk om de ouders te identificeren en er voor te zorgen dat er met deze bijters niet wordt doorgefokt. Zeugenhouders die gelten aankopen kunnen hierover garanties van hun leveranciers vragen en bijvoorbeeld geen gelten afnemen uit hokken waarin staart- of oorbijten voorkwam.

HOKBEZETTING EN VLOERTYPE

Staartbijten komt meer voor in stallen met volrooster dan in stallen met roosters in combinatie met dichte vloer. Mogelijk ligt dit aan een gebrek aan functionele indeling van het hok (ligruimte/voederruimte/activiteitsruimte). De wettelijke oppervlakte-normen zijn absolute minima en worden beschouwd aan de lage kant te zijn. Vanuit gezondheids-, welzijns- en zoötechnisch standpunt is het aanbevolen om meer oppervlakte te voorzien dan de wet voorschrijft. Waar het economisch optimum zich bevindt is minder duidelijk, maar meer en meer wordt geopperd dat bij bezettingen rond het wettelijk maximum, één varken minder in het hok de (economische) prestaties niet hoeft te benadelen. Het verlagen van de bezetting in bestaande hokken geeft niet alleen meer oppervlakte per dier, maar ook een gunstiger verhouding van het aantal voeder- en drinkplaatsen ten opzichte van het aantal dieren.

GELTEN, BARGEN OF BEREN

Mannelijke dieren (zowel bargaen als beraen) zijn eerder slachtoffers dan zeugen. Vooral gecastreerde beraen lopen een verhoogd risico op staartwonden. Gescheiden opfok en het toepassen van alternatieven voor castratie zouden het risico kunnen verminderen, hoewel wetenschappelijk onderzoek hierover niet eenduidig is.

VOEDER(SYSTEEM)

Voeders met een te laag eiwit- en/of ruwvezelgehalte of een niet aangepast mineralengehalte geven meer aanleiding tot staartbijten. Ook storingen in het voederstelsel doen dat. Zorg daarom voor hoge kwaliteit van het voeder en regelmatig onderhoud van de installatie. Een snelle detectie van storingen en een goede dienstverlening bij mankementen zijn noodzakelijk. Brijvoeder (nat voeder) is gunstiger dan droog voeder.

GEZONDHEID

Varkens die in een minder dan optimale gezondheidstoestand verkeren (bijvoorbeeld lijden onder schurft of andere parasieten, of ademhalingsstoornissen, diarree of andere ziekteverschijnselen vertonen) hebben vaker te kampen met bijterij en zijn ook vaker dader. Een slechte gezondheid kan bovendien niet alleen oorzaak, maar ook het gevolg zijn van gebijt. Aangescherpte hygiëne is daarom niet alleen van belang om de gezondheidstatus te verbeteren en het antibioticumgebruik terug te brengen, maar kan ook bijdragen aan het oplossen van problemen met staart- en oorbijten.

OPFOKCONDITIES

De omstandigheden in het kraamhok (bijvoorbeeld aandeel rooster) en in de batterij (aantal voederplaatsen) hebben vermoedelijk een invloed op het latere bijtgedrag.

STALKLIMAAT

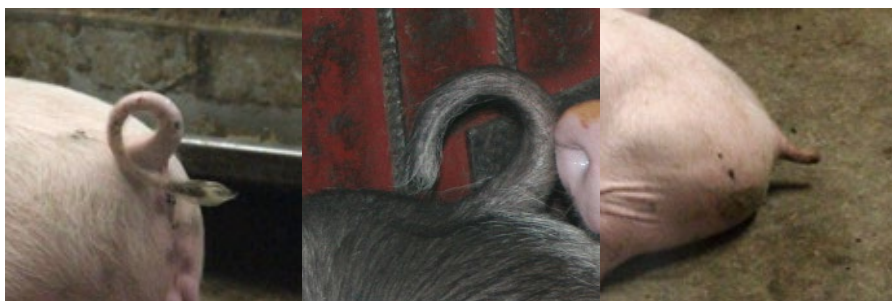
Voorals tocht en koude lucht die rechtstreeks op de dieren valt, zouden bijdragen tot meer staartbijten. Een stabiel stalklimaat, zonder tocht, helpt het probleem te voorkomen. Overventileren is te vermijden, maar ook te weinig ventileren met een slecht stalklimaat (stalgassen, vocht) als gevolg, is nefast. Vooral de nazomer/herfst is een periode waarin meer staartbijten lijkt voor te komen. Varkenshouders melden dat hun dieren in dergelijke kritieke periodes vaak ook meer behoefte hebben aan geschikt afleidingsmateriaal.

ACHTERBLIJVERS SLECHTE GROEI

Sommige onderzoekers suggereren dat kleinere, lichtere dieren die lager in de rangorde staan eerst tot staartbijten overgaan en daarbij het meest fanatiek zijn, hoewel ze bij de geboorte niet noodzakelijk lichter waren. Het zou een vorm van frustratie kunnen zijn als gevolg van mindere toegang tot voeder en het verliezen van rangordegevechten.

STAARTLENGTE

Hoewel het couperen van staarten wordt uitgevoerd om staartbijten te helpen voorkomen, heerst er enige twijfel of het (zeer kort) couperen van staarten altijd de frequentie en de ernst van de bijtletsels effectief doet afnemen. Kort couperen is bovendien pijnlijker voor de varkens en geeft ook meer aanleiding tot zenuwaantastingen die mogelijk blijvende pijn (fantoempijn) veroorzaken. Varkens met een kort gecoupeerde staart kunnen geen krul maken. Een krul beschermt het varken vermoedelijk voor bijterij, omdat varkens liever bijten in een recht uiteinde. Bovendien kan de varkenshouder bij kort couperen geen gebruik meer maken van de staarthouding als vroege detectie van het optreden van staartbijtproblemen. Zo hebben varkens met de staart tussen de achterpoten meer kans om enkele dagen later bijtsporen en/of wonden te vertonen dan varkens met een krulstaart. Bovendien ontbreekt bij (kort) couperen uiteindelijk de krulstaart als teken van een geslaagde bedrijfsvoering.

Intacte staart

Voor een tweede
gecoupeerde staart

Voor drie vierde
gecoupeerde staart

PREVENTIE

A. Te respecteren wettelijke normen:

Voorzie een vorm van hokverrijking, bij voorkeur lang stro of ander wroetbaar materiaal. Het is aangewezen het aanwezige materiaal regelmatig te vervangen.

1. Respecteer de normen voor hokbezetting, hou rekening met de bezetting bij de hoogste gewichten.
2. Isoleer gekwetste (bloedende) of agressieve dieren.
3. Evalueer regelmatig het stalklimaat.

B. Bijkomende aanbevelingen

Op basis van bovenstaande risicofactoren kunnen verder de volgende preventieve maatregelen worden aanbevolen:

4. Een lagere hokbezetting dan de wettelijke maximale bezetting kan economisch renderen als een betere groei wordt gerealiseerd, minder geneesmiddelen moeten worden toegepast enz.
5. Voer gescheiden opfok in.
6. Optimaliseer het voeder en de drinkwatervoorziening. Controleer regelmatig het waterdebiet, bij biggen 0,5-1 l/min, bij vleesvarkens 0,8-1,5 l/min.
7. Optimaliseer de gezondheidstoestand van de dieren, o.a. door aandacht voor bioveiligheidsmaatregelen (zie hiervoor bijvoorbeeld www.biocheck.ugent.be).
8. Stel de opfokcondities in kraamhokken en batterijen in vraag: zijn er voldoende ligplaatsen, voederplaatsen enz.
9. Zoek de oorzaken van ongelijke groei en probeer deze te voorkomen.
10. Verleng bij aanhoudend couperen het aandeel overblijvende staart tot minstens de helft.

BEHANDELINGEN

Als er staartbijten wordt vastgesteld zijn er verschillende behandelingswijzen mogelijk:

1. Observeer de dieren om de dader te vinden en daarna uit de groep te verwijderen.
2. Verstrek extra afleidingsmateriaal, zoals touw of hooi en ververs dat regelmatig (als buffer).
3. Gebruik waar mogelijk smeersels op de staarten die verder bijten helpen tegengaan, zoals hertshoornolie, teerolie, jodium e.d.
4. Spoor de primaire aanleiding op voor bijterij, d.w.z. controleer alle mogelijke risicofactoren op het gebied van o.a. voeding, klimaat, gezondheid, opfokcondities, hokinrichting, stress en verveling. Andere mogelijke oorzaken zoals statische elektriciteit, zwerfstromen van slecht geïsoleerde elektrische installaties, te hoge geluidsdruk, kunnen ook aanleiding geven tot bijten, maar zijn moeilijker opspoorbaar.
5. Verhoog de diercontrole: één maal per dag de dieren nalopen is onvoldoende wanneer er problemen met oor- of staartbijten zijn. Zorg voor een scherpe waarneming die vroege(re) detectie van beginnende bijtproblematiek mogelijk maakt.
6. Voorkom infectie van bijtwonden, o.a. door wondontsmetting en een verbeterde hygiëne in het hok. Toedienen van antibiotica kan alleen in samenspraak met een dierenarts en uitsluitend aan ernstig gekwetste dieren. Desnoods kan de staart worden geamputeerd. Maar dit is eigenlijk een sterke aanwijzing dat er te laat of inadequaet ingegrepen is.
7. Nog meer weten?

Neem een kijkje op de websites www.diereninformatie.be/varkens en www.varkensloket.be.

STOPPEN MET (SYSTEMATISCH) COUPEREN?

Als bovenstaande preventieve maatregelen zijn genomen, zijn de omstandigheden gunstig om te stoppen met couperen. Doe dit eventueel in fases, of maak er een proef van: laat bijvoorbeeld de staarten in 2 hokken intact (of in eerste instantie een stukje langer dan tot dan toe gebruikelijk) en pas in de 2 hokken bijvoorbeeld een verschillende bezettingsdichtheid toe. Let goed op het bijtgedrag en/of sporen van staartbijten. Noteer de resultaten en hou ze bij. Doe dit bij voorkeur onder begeleiding van je dierenarts en/of voedervoorlichter en wissel ervaringen uit met anderen, zodat je van elkaar kunt leren.

Proef intacte staarten

Opzetdatum:

Afdeling:

Te evalueren maatregel:

hokverrijking:

Wat:

Frequentie van aanbieden/vervangen:

hokbezetting:

Oppervlakte hok:

Aantal dieren:

Dus bezetting = dieren/ m²

en oppervlakte/dier =m²

gescheiden opfok

Zeugen/bargen

Zeugen/beren

Zeugen/immunocastraten

voederaanpassingen:

Wat?

opfokcondities (+ mengen of verplaatsen van biggen) :

Wat?

klimaatmaatregelen:

Wat?

andere:

Wat?

Toepassing op afdelingsniveau

Toepassing in hok(ken)

Observaties:

Op (datum): / / .

.....
.....
.....

Op (datum): / / .

.....
.....
.....

Op (datum): / / .

.....
.....
.....
.....

Deze brochure werd opgesteld door het Departement Landbouw en Visserij (info: suzy.vangansbeke@lv.vlaanderen.be, tel 09 272 23 07) in samenwerking met de dienst Dierenwelzijn van de FOD Volksgezondheid en met medewerking van ILVO-dier en Marc Bracke (Wageningen UR).

